

1973-as tervet *Az NSZK könyvtári hálózatának vázlata* címen is ismerik. Ez a terv nem állami kezdeményezésben, hanem a német könyvtárosok konferenciájának eredményeként jött létre. Ezen a konferencián a német könyvtárak képviselői és a Német Könyvtáros Egyesület tagjai, azaz az általános gyűjtőkörű német közkönyvtárak képviselői vettek részt. Ez az 1973-as terv volt az első az NSZK-ban, amely ezeket a könyvtárakat úgy kezelte, mint egy egységes rendszernek a tagjait.

A terv bizonyos feladatokat határozott meg, és a könyvtárakat 4 kategóriába osztotta:

az 1–2. kategóriában a városi és megyei hatáskörrel rendelkező könyvtárak találhatók, információs és dokumentációs feladataik leírásával;

a 3. kategóriába tartoznak a tartományi könyvtárak; feladatuk a dokumentáció, különös tekintettel a tudósok és a kutatók igényeinek kielégítésére;

a 4. kategóriában a nagy állami könyvtárak szerepelnek, országos hatáskörrel.

A 4. kategóriájú könyvtárakkal párhuzamosan működnek az iskolai könyvtárak, a felsőoktatási intézmények könyvtárai és az egyéb szakkönyvtárak.

Az 1973-as könyvtári terv hatása a különböző típusú könyvtárak egymás közötti együttműködésének komolyan vételében nyilvánult meg.

A tervezési munkák 1949-től folyamatosan haladtak. A tervezés a DFG programja szerint történik. A programok pozitív hatását az is mutatja, hogy:

- a DFG szervezete a szövetségi állam, a tartományok, a tudományos világ és a könyvtárak együttműködésének biztos bázisává tudott válni;
  - a tervezésnek megfelelő cél megvalósítását financiálisan is segíteni tudja;
  - minden program önkéntes együttműködésre kínál lehetőséget.
- A programok közül említésre méltó:
- a tartományközi dokumentációs szolgáltatási rendszer;
  - a gépesítés segítségével megvalósítható ésszerűsítési és modernizálási tervek (adatbankok, központi adatbázisok, terminálos keresés stb.);
  - hosszútávú programok a régi, archív és speciális dokumentumfajták hozzáféréseinek biztosítása érdekében.

Az elméleti ismeretek és a gyakorlati tapasztalatok lehetővé tették *központi könyvtári szolgáltatások* megszervezését. A három nagy állami könyvtár (a berlini, a frankfurti és a müncheni), a központi szakkönyvtárak együttese, a *Német Könyvtárintézet (Deutsche Bibliotheksinstitut)* és a DFG könyvtári osztálya kooperációban biztosítja ezeket a szolgáltatásokat.

A frankfurti Német Könyvtár nem elégszik meg a Német Bibliográfia hagyományos kiadásával; ezt mágnesszalagon is megjelenteti, és azok a könyvtárak, ahol a

katalógus számítógépre vitele már megtörtént, használni tudják ezt a szalagot.

Az 1978-ban alapított Német Könyvtárintézet a német és külföldi folyóiratanyag 250 ezer tétel tartalmazó adatbázisával rendelkezik. Hozzáférhető mikrofilmen, és naprakésztsége is biztosítva van. Készül a könyvtárak központi katalógusa is, amely 14 könyvtár által szolgáltatott 3,5 millió címet tartalmaz.

A *Porosz Állami Könyvtár (Staatsbibliothek)* és a keretében működő nemzetközi könyvtárközi kölcsönzési dokumentációs hivatalt 1979-ben alapították. Ez a hivatal központilag fogadja a külföldről jövő kéréseket. Létrehozására az IFLA 1978-as *International Lending Principles and Instructions* című javaslata alapján került sor.

/OERTEL, D.: Planification et coopération dans les bibliothèques de la République Fédérale d'Allemagne - Bulletin des Bibliothèques de France, 26. köt. 9-10. sz. 1981. p. 541-544./

(Csengödy Eszter)

Franciaország: új egyetemi könyvtárközi kölcsönzési szabályzat

1981 májusában új rendelet váltotta fel az 1954. október 11-étől érvényben levőt, s ez a Felsőoktatási Minisztériumhoz tartozó könyvtárak és dokumentációs szervezetek könyvtárközi kölcsönzési rendjét szabályozza. A régiből az új szövegbe föl nem vett utasítások értelemszerűen érvényüket veszítik.

Az új szabályzat az IFLA 1978-ban meghatározott *DUP (Disponibilité universelle de publications - Kiadványok egyetemes hozzáférhetősége)* programjának ajánlásait, valamint a *CADIST (Centres d'acquisition et de diffusion de l'information scientifique et technique - Tudományos és műszaki információt beszerző és terjesztő központok)* feladattal megbízott első könyvtárak megszervezését szem előtt tartva készült. A CADIST célja az, hogy országos szinten hangolja össze az egyetemek különböző dokumentációs szervezeteiben a primer dokumentumok gyűjtését és terjesztését.

1. Kérőlapok

A könyvtárközi kölcsönzést speciális, kétfajta kéréslappal lehet kérni: az egyikkel az időszaki kiadványokat, a másikkal a disszertációkat, kongresszusi anyagokat, monográfiákat és új hordozókon rögzített anyagokat.

Valamennyi kéréslap négylapos, indigó nélkül is átütő garnitúrából áll. Az A lap marad a kölcsönvevő könyvtárban, a B és a C a kölcsönadó könyvtárban. A D a kölcsönzött anyagot kísérve visszakerül a kölcsönvevőhöz. A kéréslap felső részére kerül a kölcsönvevő könyvtár neve, címe és pecsétje (enélkül nem érvényes a kérés). A B szelvényre a kölcsönvevő egy öntapadó címkét ragaszt (rajta ugyanezek az adatok), a kölcsönadó nem kézzel címezi meg a küldeményt, hanem ezt a címkét ragasztja rá a csomagra. A D-re hasonló címke kerül – a kölcsönadó könyvtár adataival – ugyanerre a célra.

2. A kérés megfogalmazása

A kéréslapot nagyon pontosan, géppel kell kitölteni, lehetőleg a könyvtáros ellenőrzésével. Bizonyos esetekben, pl. telex-kérésnél speciális űrlap használatos. A kéréslapon mindenkor rajta kell lennie az 1957. március 11-i, a szerzői jog védelméről szóló törvényre emlékeztető megjegyzésnek.

Minden pontatlanul kitöltött kéréslap visszakerül a feladóhoz. A dokumentum jelzetét – ha ismert –, rá kell írni a kéréslapra. Minden kéréslapon csak egy anyagot lehet kérni.

3. A kéréslap útja

Ha a kéréslapot rossz helyre vagy túl sok helyre küldik, az anyag csak hosszú idő után érkezik meg a felhasználóhoz. Ez az egyik oka annak, hogy létrehozták a CADIST-ot. Ha a kérés az egyetemi hálózaton belül teljesíthető, a következőket kell szem előtt tartani:

- a kérést egy hónapig kövözik;
  - a kérést a CADIST-feladattal megbízott könyvtár előtt csak két könyvtárnak lehet megküldeni. Ha ezekben megvan a keresett anyag, a CADIST-könyvtárat sikerült tehermentesíteni;
  - a lehető leggyorsabb válaszadás érdekében:
    - ha van központi katalógus, először az egyetemi negyedben levő hálózati könyvtárakba kell küldeni a kérést,
    - vagy ugyanannak a településnek, főiskolának, megyének nyilvános könyvtárába,
    - vagy a magánszektor dokumentációs központjaiba.
- A könyvtárközi kölcsönzés csak akkor elég hatékony, ha gyors. Ezért a kéréslapot valamennyi könyvtárban még a beérkezés napján át kell nézniük a könyvtárosoknak. Ha nem tudják teljesíteni a kérést, azonnal tovább kell adniuk a második helyen megjelölt könyvtárnak, vagy ha ők vannak a második helyen, a CADIST-feladattal megbízott könyvtárnak. A CADIST ugyanígy kezeli a kéréslapokat, lehetőleg 24 órán belül intézkedik.

4. A kölcsönzés feltételei

Minden könyvtárnak joga van ahhoz, hogy bizonyos dokumentumokat kizárjon a kölcsönzésből, de csak indokolt, kivételes esetben (kézikönyvtári anyag, ritka, nagyon értékes kiadvány, az egyetemi alapvizsgához szükséges nélkülözhetetlen tankönyvek – ezekkel ugyanis túlterhelnek a CADIST-ot).

Az anyagért a kölcsönvevő könyvtár felel.

Mindenfajta másolatot csak az 1957. március 11-i törvény rendelkezéseinek megfelelően lehet készíteni, kizárólag kutatási célokra, a felhasználó saját használatára.

A kölcsönzés határideje általában 1 hónap. Hosszabbítani lehet – írásban.

A szünidőben ügyeletet tartanak a könyvtárak, a CADIST egész évben működik.

A kért anyagot ajánlott csomagként, lehetőleg bélelt borítékban kell föladni és visszaküldeni. A küldeményeket – az 1979. március 28-i körlevélnek megfelelően – kedvezményes postai díjszabás terheli.

A másolatokat lehetőleg ugyanazon az áron kell készíteni a Felsőoktatási Minisztériumhoz tartozó valamennyi intézményben. A számlát évente kell fizetni.

A *Service des bibliothèques* évente statisztikai felmérést készített a CADIST-feladattal megbízott könyvtárakkal.

5. Kérés telexen

Ehhez speciális formátumú kéréslap készült. Egy telex-hívással több típusú kérés is lehetséges (kölcsönzés, hosszabbítás, válasz a kérésre stb.). Az egyes üzeneteket öt sortáv különíti el egymástól.

Soronként, bal oldalon a következő adatokat kell feltüntetni kéréskor:

- a kölcsönvevő könyvtár vagy dokumentációs központ kódja, ha ez nincs, IPPEC betűjelzet;
- a tranzakció száma, a kérő neve;
- a kérés időpontja;

a tranzakció fajtája, a következő kódokkal: PR – ha kizárólag kölcsönzés, PM – ha fotokópiát kérnek, MI – ha mikroformát. Ha mindhárom kód egymás mellett szerepel, az azt jelenti, az olvasó bármelyiket elfogadja; bibliográfiai hivatkozás egy könyvtári egységre, a monográfia címére, kötetre vagy folyóiratszámra (monográfiaik esetében kiadásra; disszertációknál lehetőleg a teljes címre; kongresszusi anyagok esetében a kongresszus számára, évére, helyére, a szervező intézmény nevére, kiadóra, évszámra, szerzőre, címre; periodikák esetében kötetre, évfolyamra, fasciculusra és oldalszámra, szerzőre, címre).

Hosszabbítani is lehet telexen, kódja: PRO. Ha negatív válasz nem érkezik, a hosszabbítás engedélyezettnek tekinthető.

Ha az illető könyvtár, ahova a telex-kérés érkezik, nem tudja teljesíteni a kérést, a lehető legrövidebb időn belül köteles válaszolni, a kód: REP, de fel kell tüntetnie, hogy a kért anyag: nincs meg, nem kölcsönözhető vagy kölcsönözhető x dátumtól (ekkorra új kérést kell küldeni).

Az anyagot minden esetben (küldéskor és visszaküldéskor) a telex-üzenet másolata kíséri.

/Instructions pour le prêt entre les bibliothèques des universités, mai 1981 = Bulletin des Bibliothèques de France, 26. köt. 5. sz. 1981. p. 281–286./

(Ferch Magda)

Néhány szó a bibliográfia fogalmának új meghatározásáról

Az etimológia szerint a *bibliográfia* szó jelentése mindig szigorúan a könyv fogalmához kötődött. A bibliográfia első kezdetleges megjelenési formái a könyvcímekről készült listák, jegyzékek voltak. Az első jelentős címjegyzék a 2. században a görög GALENUS *De libris propriis liber* című munkája volt. A középkorban egyházi gyűjtők folytatták ezt a munkát.

A könyvnyomtatás hozta magával a bibliográfia igazi fejlődését. Az első jelentős bibliográfia 1494-ben Bázelen, Amerbachnál jelent meg: J. TRITHEIM munkája volt, *Liber de scriptoribus ecclesiasticis* címen. Az ehhez hasonlítható tárgyú és metodikájú művek gyors egymásutánban követik egymást. 1545-ben, egy évszázaddal a nyomtatás feltalálása után jelenik meg a svájci K. GESSNER *Bibliotheca universalis*-a, amely az első nemszakosított kompilációja az európai irodalomnak. Ezek a munkák — BESTERMANN szerint — egy meghatározott rendezői elv (vezérelv) szerint összeállított könyvjegyzékek. E vezérelv rendkívül sokféle lehet. TRITHEIM pl. csak az egyházi szerzőket vette be munkájába, GESSNER pedig a klasszikus latin, görög és héber nyelven írt munkákat általában, tárgyuktól függetlenül.

Alapvető különbség van az általános és szakjegyzék között. Más az egyik és más a másik szerkesztési módja, rendszerezési elve. De annak, aki ezeket használni akarja, ismernie kell e vezérelveket. Így alakult ki lassan-lassan a bibliográfia szó jelentésének hármasszoros értelmezése: *könyvjegyzék, e jegyzékek összeállításának módja, és használatuk módja.*

A Dictionnaire de l'Académie 1762-ben a bibliográfia szót szigorúan a paleográfiával kapcsolta össze. Ugyanígy az *Encyclopédie de Diderot*-ban is ezt találhatjuk. 1812-ben G. PEIGNOT a bibliológia részterületként fogja fel a bibliográfiát. PEIGNOT-nál azonban a bibliológia és bibliográfia jelentése közötti különbség még nem választható egészen szét, egyes munkáiban ő maga is ellentmondásokba keveredik e tekintetben. Még egy évszázad kellett ahhoz, hogy CH. MORTET 1897-ben így határozza meg a bibliográfiát: *a könyvek leírt és rendszerezett jegyzéke, amely azonosítja a könyvet, és feltárja az egy bizonyos témában kiadott könyveket.*

A könyvek címléírása a szerzők neve szerint, vagy tárgyuk alfabetikus sorrendjében, vagy egy meghatározott rendező elv szerint történt. Ez utóbbi szokás CH. BRUNET *Manuel du libraire et de l'amateur de livres* munkájára vezethető vissza. A használatot a különféle indexek segítették.

A nyomtatás fejlődésével nemcsak a nyomtatott művek száma növekszik rohamosan, de megjelennek a folyóiratok, a kollektív munkák stb. is. A bibliográfiák könyv-, folyóirat-, cikkbibliográfiákká differenciálódnak. N. L. MALCLÉS szerint a bibliográfia egyetemes módszerévé válik az információ feletti uralomnak (1950). Javaslat az, hogy a dokumentumok felkutatása, leírása, osztályozása, majd a bibliográfia elkészítése a szellemi munka megkönnyítése érdekében történjen.

Fejlődik a nyomda- és fototechnika, megjelennek az audiovizuális anyagok, s mindez óriási változást eredményez az információhordozók terén. Most tért hódít a film, a mágnesszalag s a mikrokiadás. A bibliográfia olyan robbanásszerű növekedéssel, változással találja magát szemben, amellyel önmagában már nem tud megbirkózni.

A számítógép, a „*data processing machine*” az egyetlen remény az információáradat feletti uralom helyreállítására. 1970-ben J. ARCHIMBAUD így ír: „Akár egy szakterület adatbázisáról, beszélünk akár egy-egy munkaeszközről vagy szerkesztési technikáról beszélünk is, a bibliográfia a dokumentációs keresés olyan logikai módszere, amely segíti és biztosítja a szellemi munkát és annak fejlődését, és jelzi számára az új utakat.”

A bibliográfia a dokumentumok leírásainak rendszerezett tára, és a keresők számára vagy kézi vagy automatizált folyamatok eredményeként teszi elérhetővé ezeket a dokumentumokat. A bibliográfiai tevékenység két hagyományos ága, az összegyűjtés és a felhasználás továbbra is megmarad az adattár és dokumentációs keresés formájában. Ebben a szemléletben a rendezett tár, készlet egyaránt lehet hagyományos jegyzék és — egyre inkább — adatbázis. A hozzáférés pedig a „lapozgatás” helyett a számítógép-terminál billentyűzetének használatát jelenti.

/TAFFARELLI, J. L.: Mélanges pour une redéfinition de la bibliographie = Bulletin des Bibliothèques de France, 25. köt. 7. sz. 1980./

(Csengődy Eszter)